

Inhoud

Inleiding *Verwildereren* 7

- 1 *Laat de plant het werk doen* 11
  - Aanwaaiers 15
- 2 *Afscheid van de grasmaaier* 18
  - Bloemenwei 20
  - Akker 26
  - Prairie 30
  - Maaibare border 40
  - Grind 43
- 3 *De themaplant* 49
  - Tweejarige planten 51
  - Eenjarigen 59
  - Vaste planten 72
- 4 *Verwildereren kan overal* 78
  - Tussen de tegels 78
  - Tegen de muur 85
  - Geveltuin 97
  - Wilde schaduw 99
  - Wild balkon 109

5 *Bloembollen voor verwildering* 113

Hoe en wat 113

Tulpen tussen vaste planten 116

In het gras 123

Onder bomen en struiken 138

Bollen in de wadi 159

6 *Woekeraars* 162

If you can't beat them, join them 162

Leedvermaak 183

7 *Laat klimplanten vrij* 189

De boom in 191

8 *Verwilderd water* 207

9 *Fauna* 214

Epiloog *Het laatste tuintje* 232

Register 237

Inleiding

Verwilderden

Je hoeft geen geschoolde socioloog te zijn om te zien dat de maatschappij verandert. En omdat de tuin een spiegel is van onze samenleving, verandert ook de manier waarop we tuinieren. De borders zoals we ze twintig jaar geleden nog aanplantten en onderhielden zijn museumstukken geworden. De tweeverdiener in de eenentwintigste eeuw heeft wel wat anders aan zijn hoofd dan dagenlang in de tuin te werken. En zelfs de pensionado toert liever met zijn camper door Europa dan dat hij op zijn knieën zijn bloembedden vol violen wiedt. We zijn nog even dol op de tuin als in de vorige eeuw, maar we hebben veel minder tijd. Of veel meer alternatieven.

Natuurlijk zijn er altijd mensen die niet van tuinieren houden en die de tuin alleen maar zien als een omlijsting van hun buitenkeuken of hun partytent. Dat kan ik billijken; de een houdt van bananen en de ander van pruimen. Wie niet van tuinieren houdt moet dat vooral niet doen. Maar er zijn ook mensen die wel degelijk van tuinieren houden en die de tuin toch als belastend ervaren, bijvoorbeeld omdat ze ouder worden. Of – als ze jong zijn – omdat ze steeds minder vrije tijd aan de tuin kunnen besteden omdat ze de kinderen naar de crèche, de klimwand, de judoles, de balletclub en de verzorgpony moeten brengen. En weer moeten ophalen. En ook e-mail, Twitter, Facebook en andere internetactiviteiten vreten tijd.

En nu is RoundUp, *the gardener's little helper*, ook al verboden. Jarenlang verkeerden we in de waan dat RoundUp geen kwaad kon, totdat ons alarmerende berichten bereikten over grote

sterfte van kikkers en salamanders door uitspoeling van Round-Up in het oppervlaktewater. Toen sloeg de twijfel toe. Heden de kikker, morgen wij? Het wettelijk verbod op ons favoriete onkruidbestrijdingsmiddel zal alles veranderen. Dat wordt voortaan tuinieren op de knieën, ben ik bang, om met het aardappelschilmesje de onkruidjes tussen de IJsselsteentjes van het terras uit te peuteren.

Hoe het ook zij, het roer moet om. We kunnen niet doorgaan met tuinieren zoals we dat deden in de vorige eeuw. Alles om ons heen verandert in een razend tempo en de tuin kan niet stil blijven staan. Als we niet willen dat de tuin van lust tot last wordt zullen we op een andere manier moeten gaan tuinieren, en met een andere mentaliteit.

Er zijn een paar dingen die we kunnen veranderen. We kunnen wat minder hysterisch reageren op insecten die een hapje nemen uit het blad van onze tuinplanten. Kunnen we nu werkelijk niet gelukkig zijn zonder ongeschonden hosta's? En zo ja, dan zijn er toch genoeg andere planten met mooi groot blad waar slakken niet van houden? We hebben de mond vol over biodiversiteit. Maar liever niet in onze achtertuin.

Als we een droge zomer hebben komt het regelmatig voor dat bij het tuincentrum de mierenlokdoosjes zijn uitverkocht. Maar wat doet een mier in 's hemelsnaam voor kwaad? Plast hij in uw brievenbus? Houdt hij u uit uw slaap met luide housemuziek? Het wordt tijd dat onze mentaliteit verandert en dat we vrede sluiten met de dieren die onze tuin bezoeken. We zouden ver-eerd moeten zijn met hun aanwezigheid. Ophouden met chemische oorlogvoering spaart tijd en geld.

Wat zegt u? U bestrijdt uw slakken niet chemisch, maar op een verantwoorde biologische wijze? Dan is mijn tegenvraag: is biologische oorlog dan beter dan chemische? Oorlog is oorlog.

Ook met onkruid zouden we wat flexibeler kunnen omgaan. Zevenblad is een puike bodembedekker en er zijn planten genoeg die door een deken van zevenblad met gemak omhoog-groeien. Paardenstaarten zijn sierlijke planten en staan andere

bepplanting nauwelijks in de weg. Groot hoefblad is een indrukwekkende plant en heeft weinig last van slakkenvraat. Mooi met struisvarens, die minstens zo hard woekeren. Maar ik geef toe: op pispotjes ben ik ook niet dol. Tenzij ze op een pergola groeien.

De derde weg naar minder werk en meer genieten, is de tuin gecontroleerd te laten verwilderen. Als je 'verwilderd' in een woordenboek opzoekt krijg je betekenissen als 'woest', 'ongetemd' of 'verdwaasd'. Dat is niet wat ik bij de titel van dit boek in gedachten heb. Naast het verwilderen van de jeugd, en van de zeden, bestaat er ook zoets als het verwilderen van planten.

In catalogi van kwekers kom je soms de term 'geschikt voor verwildering' tegen. Daarmee bedoelen ze dat een bepaalde plant zich uitzaait, waardoor je er in de loop der tijden steeds meer van krijgt. Dat is de verwildering die ik op het oog heb. Niet de chaos, de rommel of de verwaarloosde tuin, maar het avontuur van planten die hun eigen weg gaan, al dan niet onder begeleiding en toezicht van ons.

Tuinen hebben niets met natuur te maken; ze zijn het tegenovergestelde daarvan. Toch zie je dat er overal gezocht wordt naar 'natuurlijker' manieren van tuinieren. Niet ieder onkruidje wordt meer weggeschoffeld en niet iedere bladluis doodgespoten. Langzaam lijkt het besef door te dringen dat flora en fauna bij elkaar horen en dat tuinieren niet hetzelfde is als die twee koste wat kost van elkaar gescheiden houden. De oorworm, de mier en zelfs de slak horen erbij, hoewel... Voordat de slak geaccepteerd wordt in de tuin zullen velen nog wel een mentale salto moeten maken. Maar het hoogtepunt van chemische oorlogvoering lijkt toch voorbij, en in steeds meer tuinen wordt niet voortdurend geprobeerd om planten en dieren te bedwingen. Het is veeleer een kwestie van bijsturen.

Deze tijd vraagt om een andere aanpak en je ziet dan ook dat de belangstelling voor nieuwe, en vooral minder arbeidsintensieve stijlen van tuinieren toeneemt. Ons ideaal is niet langer een gladgeschoren gazon en onze ideeën over wat onkruid is en

wat niet, staan op de helling. Paardenbloemen en madeliefjes bloeien op onze ooit zo egaalgroene grasvelden. Prairietuinen en bloemenweides zijn razend populair. Maar leg maar eens een prairie of een weide aan op de honderd vierkante meter die de gemiddelde tuinier tot zijn beschikking heeft: het resultaat is potsierlijk. In arren moede en bij gebrek aan ideeën wordt de hele tuin dan maar verhard.

Toch is het ook mogelijk om op een klein oppervlak een tuin te scheppen die natuurlijk oogt en weinig onderhoud vergt. Hiervoor is wel een kleine mentaliteitsverandering nodig maar het zou me niet verbazen als die kleine mentale stap zou leiden tot een grote sprong voorwaarts in de tuinkunst. Voor deze stap is moed nodig. Velen zullen bang zijn om de controle over hun tuin te verliezen als ze de teugels laten vieren. Ik hoop dat dit boek u bij dit proces wat houvast biedt. Wie met een buigzame geest tuiniert en wie de planten het werk laat doen en zelf af en toe alleen maar bijstuurt, zal ervaren dat ook de kleinste tuin razend avontuurlijk kan zijn. Laten we van de gebaande paden afwijken of, om met oude rocker Lou Reed te spreken: *Let's walk on the wild side.*

Laat de plant het werk doen

Het zijn gevleugelde woorden in het voetbal: ‘Laat de bal het werk doen’. Door de bal met een ferme trap over een grote afstand te verplaatsen, hoeft de voetballer zelf minder te lopen.

Ook in de tuin is zo’n energiebesparende benadering mogelijk door gebruik te maken van planten die zichzelf zaaien. Jij kunt vanaf de zijlijn toekijken hoe planten zich op eigen kracht verspreiden. De Amerikanen hebben een prachtig woord voor zo’n zelfzaaiende plant: de *volunteer*. Wij denken daarbij vooral aan een vrijwilliger die zich aanbiedt voor een gevaarlijke missie. Misschien doen de Amerikanen dat ook wel, maar daarnaast gebruiken ze het woord *volunteer* voor een plant die zichzelf uitzaait. Nu is er niets op tegen om nieuwe Nederlandse woorden te bedenken als er nog geen bevredigend woord bestaat, en daarom zou ik het woord ‘zelfzaaiër’ willen introduceren. ‘Zaaiaar’ zou ook kunnen, maar dat doet wel heel erg aan Guido Gezelle denken. De zelfzaaiër is een plant die niet door de tuinier wordt gezaaid, maar die zijn eigen plaats uitkiest, al dan niet geholpen door vogels, mieren, of andere dieren die de zaden van de plant kunnen vervoeren. Of geholpen door wind of zwaartekracht.

Het idee om planten het werk te laten doen en tijdens dat proces zelf aan de kant te blijven staan is niet nieuw. Al in 1870 verscheen in Engeland *The Wild Garden*, een boek van William Robinson, waarin hij de lezer ervan probeerde te overtuigen dat een natuurlijke tuin zowel mooi als onderhoudsarm kan zijn. Die boodschap sloeg aan en van *The Wild Garden* werden in kor-

te tijd tienduizenden exemplaren verkocht. Dat was veel, in een tijd waarin de helft van de Britse bevolking nog nauwelijks kon lezen. Robinson introduceerde het woord *naturalizing*, wat niets anders betekent dan ‘verwilderen’.

Het boek is nog steeds bruikbaar en – verrassend genoeg – leesbaar, al had Robinson bij het schrijven wel tuinen van een paar hectare voor ogen in plaats van onze postzegels van nu. Zijn adviezen zijn niet altijd even praktisch. Zo adviseert hij om narcissen niet in blokken of in rijtjes te planten, maar op een natuurlijke manier, bijvoorbeeld in de willekeurige vorm van een overzeilende wolk. Wacht totdat die wolk zijn schaduw werpt, zo adviseert hij, en strooi dan de narcisbollen uit in de vorm van die wolk. Leuk bedacht, maar ik betwijfel of hij dat zelf ooit heeft geprobeerd. Wolken bewegen over het algemeen een stuk sneller dan jij kunt strooien.

In ons eigen land hadden wij in de jaren zeventig van de vorige eeuw de tuingoeroe Louis le Roy. De boodschap van zijn boek *Natuur inschakelen – uitschakelen* werd door veel lezers uitgelegd alsof je een mooie tuin kon krijgen door niets te doen en alles maar aan de natuur over te laten. Die boodschap sprak grote groepen aan en het boek werd een bestseller.

Her en der in Nederland zag je verwaarloosde tuintjes die door de burens ‘rotzooi’, maar door de eigenaar een ‘Le Roy-tuin’ werden genoemd. Natuurlijk had Le Roy gelijk – als je eeuwenlang niets doet, ontstaat er altijd wel iets moois. Alleen hielden zijn volgelingen geen rekening met de factor tijd.

Louis le Roy werkte veel voor lokale overheden. Dat leidde al snel tot conflicten. Omwonenden van door hem ontworpen groenstroken kwamen in opstand en bestuurders begonnen te twifelen. Ze zwichtten voor het gemopper van het volk en uiteindelijk trok Louis le Roy zich verbitterd terug in het Friese dorpje Mildam, niet ver van Heerenveen, waar hij begon met het stapelen van puin. Zijn reusachtige stapelingen, die hij ‘eco-kathedraal’ noemt, zijn daar te bezichtigen en te beklimmen en laten zien dat Le Roy in ieder geval een begenadigd vormgever is.

Verwilderen is niet hetzelfde als verwaarlozen. Bij verwaarlozing doet de tuinier niets en bij verwildering doet hij zijn best om de spontane ontwikkeling in zijn tuin te sturen. Hij helpt de aanwaaiers op weg en zorgt ervoor dat minder gewenste planten niet de overhand krijgen. Want niemand is gecharmeerd van een tuin die voornamelijk uit brandnetels en zevenblad bestaat. Het aardige van planten die zichzelf zaaien is dat ze vaak op een verrassende plaats opduiken – op een plaats die we zelf nooit hadden kunnen bedenken. En een enkele keer zaaien ze zich ook waar we ze liever niet zien, bijvoorbeeld midden op een drukbelopen pad. Dan trekken wij ze uit. Als roergangers houden wij de tuin op de gewenste koers.

Distels en brandnetels mogen dan aantrekkelijk zijn voor vlinders, ideale tuinplanten zijn het niet. De planten mogen grotendeels hun gang gaan in de verwilderingstuin, maar wij blijven de baas. Als een god bestieren wij ons paradijs en bepalen we wie er mag blijven en wie beter kan oprassen. Dit houdt in dat we ook in een verwilderingstuin nog steeds moeten wieden, ook als we planten toestaan zichzelf te zaaien. Maar in plaats van automatisch alles uit te trekken wat zich buiten de perken waagt, wieden we nu selectief. We sturen het toeval, waardoor tuinieren intelligenter en spannender wordt.

Welke planten zich in een tuin uitzaaien hangt af van de grondsoort en van het klimaat. Er zijn tuinen in het uiterste zuidwesten van Nederland waarin mimosa zich uitzaait, maar in het noordoosten komt diezelfde mimosa niet eens tot bloei. De struik bevriest daar meestal in zijn eerste jaar. Op kleigrond zullen wilde margrietten zich gul uitzaaien; op zand zul je eerder eenjarige riddersporen, toortsen en havikskruid zien. Krokussen doen het alleen in de zon; lievrouwwebedstro en salomonszegel hebben liever schaduw. Sommige planten zaaien zich uit in muurtjes, andere op het platte vlak.

De klassieke manier van tuinieren is te vergelijken met tegen de stroom in roeien. De tuingrond wordt aangepast aan de planten in plaats van omgekeerd. Dat kan, maar je bezorgt jezelf veel

werk en frustratie. Want hoe je ook je best doet, van klei maak je nooit zand en van zand geen veen. In plaats van met alle geweld floxen op zandgrond te willen, of duinroosjes op zware klei, kun je je wensen beter aan de mogelijkheden aanpassen. Dat maakt tuinieren meer ontspannen. Natuurlijk kun je de omstandigheden tot op zekere hoogte naar je hand zetten: wie dol is op steenbreekvarentjes kan een muurtje van baksteen, dakpannen of stoeptegels stapelen en wie het kerstrozen naar de zin wil maken kan humus aan de grond toevoegen. Humus maakt zware grond luchtiger en dat heeft voordelen, al was het alleen maar dat ongewenste planten zich gemakkelijker laten uittrekken.

In de ouderwetse tuin worden in het voorjaar – of soms in de herfst – alle uitgebloeide en afgestorven planten opgeruimd. Meestal verdwijnt het afval in de groencontainer, en door een enkele ecologisch ingestelde tuinier wordt het gecomposteerd. Ton ter Linden, alweer zo'n icoon uit de vorige eeuw, deed het anders. Hij nam in het voorjaar een heggenschaar, stapte zijn borders in en begon te knippen. Van boven naar beneden. Alles wat in maart nog overeind stond knipte hij in kleine stukjes. Een hoop geknip, dat wel, maar hij hoefde niets af te voeren of te composteren. Het fijngeknipte afval vormde een mulch in zijn perken – een deken van organisch materiaal dat in de loop van het seizoen verteert, waardoor de grond steeds luchtiger en vruchtbaarder wordt. En in die losse grond is het uittrekken van ongewenste zaailingen een fluitje van een cent.

Als een plant zich in uw tuin thuis voelt en dit laat blijken door zich uitbundig uit te zaaien, zal zo'n plant in ijtempo uitgroeien tot wat je een 'themaplant' zou kunnen noemen: een plant die optreedt als verbindend element, niet alleen tussen verschillende plantengroepen, maar ook tussen verschillende delen van de tuin. Wie een tuin heeft, weet dat sommige planten zich altijd zaaien, of je dat nu wilt of niet. Het zit nu eenmaal in de natuur van planten als vingerhoedskruid en vrouwenmantel om zich zo snel en zo breed mogelijk te verspreiden. De verwilderingsstuiner profiteert van dit proces en zet het naar zijn hand.